

УДК 343.13:343.35:347.963

DOI <https://doi.org/10.32689/2522-4603.2026.1.9>**Іван ПЕЛІВАН**аспірант, прокурор Офісу Генеральної прокуратури, olгахухуtsyk7@ukr.net

ORCID: 0009-0008-0428-7914

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЗАВЕРШЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ КОРУПЦІЙНИХ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

У статті досліджено проблемні питання завершення досудового розслідування корупційних кримінальних правопорушень в умовах сучасного реформування кримінального процесуального законодавства України. Проаналізовано особливості реалізації процесуальних повноважень прокурора, слідчого та сторони захисту на завершальному етапі досудового розслідування, а також визначено основні практичні труднощі, що виникають під час відкриття матеріалів кримінального провадження, дотримання розумних строків та укладення угод у кримінальному провадженні. Особливу увагу приділено законодавчим змінам щодо можливості застосування узгодженого додаткового покарання у вигляді штрафу, навіть у випадках, коли такий вид покарання не передбачено санкцією статті Особливої частини Кримінального кодексу України.

Здійснено аналіз правових підстав та меж судового розсуду при визначенні розміру штрафу у межах угод, а також досліджено ризики неоднакового застосування кримінального закону та потенційних зловживань дискреційними повноваженнями. Наголошено, що значний діапазон можливого розміру штрафу може негативно впливати на забезпечення принципів правової визначеності, справедливості та рівності учасників кримінального провадження перед законом і судом.

У роботі акцентовано увагу на необхідності забезпечення балансу між публічними інтересами держави у сфері протидії корупції та гарантіями права особи на захист. Встановлено, що ефективність завершення досудового розслідування значною мірою залежить від належного процесуального керівництва прокурора, своєчасного виконання процесуальних обов'язків сторонами кримінального провадження та чіткого нормативного врегулювання окремих процесуальних механізмів.

Зроблено висновок про доцільність подальшого вдосконалення кримінального процесуального законодавства України в частині конкретизації підстав та порядку завершення досудового розслідування корупційних кримінальних правопорушень, а також визначення чітких критеріїв реалізації дискреційних повноважень прокурора та суду. Реалізація таких змін сприятиме забезпеченню єдності судової практики, підвищенню ефективності кримінального провадження та зміцненню довіри суспільства до системи кримінальної юстиції.

Ключові слова: досудове розслідування, корупційні кримінальні правопорушення, кримінальне провадження, прокурор, угода, штраф, дискреційні повноваження, відкриття матеріалів, сторона захисту, кримінальний процес.

Ivan Pelivan. PROBLEMOUS ISSUES OF COMPLETION OF PRE-TRIAL INVESTIGATION OF CORRUPTION CRIMINAL OFFENCES

The article examines the problematic issues of completing the pre-trial investigation of corruption criminal offenses in the context of modern reform of the criminal procedural legislation of Ukraine. The features of the implementation of the procedural powers of the prosecutor, investigator and defense at the final stage of the pre-trial investigation are analyzed, and the main practical difficulties that arise during the opening of criminal proceedings, compliance with reasonable deadlines and the conclusion of agreements in criminal proceedings are identified. Particular attention is paid to legislative changes regarding the possibility of applying an agreed additional punishment in the form of a fine, even in cases where such a punishment is not provided for by the sanction of an article of the Special Part of the Criminal Code of Ukraine.

The legal basis and limits of judicial discretion in determining the amount of a fine within the framework of agreements are analyzed, and the risks of uneven application of criminal law and potential abuse of discretionary powers are investigated. It is emphasized that a significant range of possible fines may negatively affect the principles of legal certainty, fairness and equality of participants in criminal proceedings before the law and the court.

The paper focuses on the need to ensure a balance between the public interests of the state in the field of combating corruption and guarantees of the individual's right to protection. It has been established that the effectiveness of the completion of the pre-trial investigation largely depends on the proper procedural guidance of the prosecutor, the timely fulfillment of procedural obligations by the parties to the criminal proceedings, and the clear regulatory regulation of individual procedural mechanisms.

The conclusion is made about the expediency of further improving the criminal procedural legislation of Ukraine in terms of specifying the grounds and procedure for completing the pre-trial investigation of corruption criminal offenses, as well as defining clear criteria for exercising the discretionary powers of the prosecutor and the court. The implementation of such changes will contribute to ensuring the unity of judicial practice, increasing the efficiency of criminal proceedings and strengthening public trust in the criminal justice system.

Key words: pre-trial investigation, corruption criminal offenses, criminal proceedings, prosecutor, agreement, fine, discretionary powers, discovery of materials, defense, criminal trial.

Постановка проблеми. В умовах сучасного реформування системи кримінальної юстиції України та активізації державної антикорупційної політики особливої актуальності набувають питання забезпечення ефективності завершення досудового розслідування корупційних кримінальних правопорушень. Саме завершальний етап досудового розслідування має важливе значення для реалізації завдань кримінального провадження, оскільки від належного виконання процесуальних дій на цій стадії залежить дотримання прав учасників кримінального провадження, забезпечення принципу змагальності сторін, а також ефективність подальшого судового розгляду.

Особливої уваги потребують проблеми, пов'язані із відкриттям матеріалів стороні захисту, дотриманням розумних строків кримінального провадження, реалізацією процесуальних повноважень прокурора та укладенням угод у кримінальному провадженні щодо корупційних кримінальних правопорушень. Актуальність зазначених питань зумовлена також змінами кримінального та кримінального процесуального законодавства України, спрямованими на вдосконалення механізмів протидії корупції та забезпечення ефективного відшкодування шкоди, завданої кримінальними правопорушеннями.

Водночас практика застосування окремих положень законодавства свідчить про наявність низки проблемних аспектів, пов'язаних із межами процесуальної дискреції прокурора та суду, неоднаковим застосуванням правових норм, а також ризиками порушення принципів правової визначеності та справедливості. У зв'язку з цим наукове дослідження проблем завершення досудового розслідування корупційних кримінальних правопорушень є своєчасним та необхідним як для розвитку науки кримінального процесу, так і для вдосконалення правозастосовної практики.

Метою статті є комплексний аналіз проблемних питань завершення досудового розслідування корупційних кримінальних правопорушень, дослідження особливостей реалізації процесуальних повноважень учасників кримінального провадження на завершальному етапі досудового розслідування, а також формування пропозицій щодо вдосконалення кримінального процесуального законодавства України та практики його застосування.

Для досягнення поставленої мети визначено такі завдання:

– дослідити правову природу та процесуальні особливості завершення досудового

розслідування корупційних кримінальних правопорушень;

– проаналізувати проблеми відкриття матеріалів кримінального провадження стороні захисту;

– визначити особливості реалізації процесуальних повноважень прокурора на завершальному етапі досудового розслідування;

– дослідити проблемні аспекти укладення угод у кримінальному провадженні щодо корупційних кримінальних правопорушень;

– сформулювати пропозиції щодо вдосконалення кримінального процесуального законодавства України та правозастосовної практики.

Матеріали та методи.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають у процесі завершення досудового розслідування корупційних кримінальних правопорушень.

Предметом дослідження є норми кримінального процесуального законодавства України, що регулюють порядок завершення досудового розслідування корупційних кримінальних правопорушень, практика їх застосування, а також наукові підходи до вирішення проблемних питань на завершальному етапі досудового розслідування.

Основна гіпотеза дослідження полягає у тому, що ефективність завершення досудового розслідування корупційних кримінальних правопорушень залежить від належного нормативного врегулювання процесуальних механізмів, чіткого визначення меж процесуальної дискреції прокурора та суду, а також забезпечення балансу між публічними інтересами держави і гарантіями права особи на захист.

Інформаційну базу дослідження становили Конституція України, Кримінальний кодекс України, Кримінальний процесуальний кодекс України, міжнародно-правові акти у сфері протидії корупції, практика Верховного Суду та Європейського суду з прав людини, наукові праці вітчизняних і зарубіжних учених, а також матеріали правозастосовної практики щодо завершення досудового розслідування корупційних кримінальних правопорушень.

У ході дослідження застосовано такі методи: формально-юридичний – для аналізу норм кримінального процесуального законодавства України; системно-структурний – для дослідження механізму завершення досудового розслідування у взаємозв'язку з іншими стадіями кримінального провадження; порівняльно-правовий – з метою аналізу окремих положень національного та міжнародного законодавства; логіко-юридичний – для фор-

мулювання висновків та пропозицій щодо вдосконалення законодавства; метод узагальнення судової практики – для дослідження практичних проблем застосування кримінального процесуального законодавства у справах про корупційні кримінальні правопорушення.

Результати та обговорення. Теоретичну основу дослідження проблематики закінчення досудового розслідування корупційних правопорушень у сфері службової діяльності становлять праці вітчизняних та зарубіжних учених, а також напрацювання практичних працівників у галузі кримінального процесуального права. Вагомий внесок у розроблення окремих аспектів зазначеної проблематики здійснили С.С. Алексєєв, Ю. П. Алєнін, В. Г. Асташєнков, А. С. Барабаш, Ю. В. Баулін, С. М. Благодир, Н. Ю. Букша, Ю. В. Буров, Л. В. Герасимчук, Г. І. Глобенко, І. В. Гловюк, М. Є. Григор'єва, В. О. Гринюк, Ю. О. Гришин, О. А. Губська, С. В. Дрьомов, А. Я. Дубинський, О. В. Капліна, Л. М. та інші науковці, у працях яких досліджувалися форми, процесуальний порядок і проблемні аспекти закінчення досудового розслідування.

Доцільно звернути увагу на завершення чи закінчення досудового розслідування та співвідношення цих понять. Період досудового розслідування у КПК визначений двома моментами – початком і закінченням.

Відповідно до п. 5 ч. 1 ст. 3 КПК [1], досудове розслідування починається з моменту внесення відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР і закінчується закриттям кримінального провадження або направленням до суду обвинувального акту, клопотання про застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру, клопотання про звільнення особи від кримінальної відповідальності.

Отже, закон пов'язує закінчення досудового розслідування з постановленням процесуального рішення визначеними у параграфі 1 глави 24 КПК де розкриваються відповідні форми закінчення досудового розслідування.

Окрім того, закон містить поняття «завершення» як проміжний етап досудового розслідування, але не розкриває його сутність і процесуальні наслідки. У зв'язку з цим на практиці постають проблемні питання щодо реалізації учасниками кримінального провадження їхніх процесуальних прав заявляти клопотання, отримувати та подавати докази, а також у вчиненні процесуальних дій та прийнятті процесуальних рішень суб'єктами досудового розслідування після завершення, але до закінчення досудового розслідування, із цього постає питання співвідношення

понять «закінчення» та «завершення» досудового розслідування.

Поняття «завершення досудового розслідування» має нормативну і практичну об'єктивізацію, насамперед, через ст. 290 КПК. Як вбачається з цієї норми, момент завершення досудового розслідування залежить від рішення прокурора, коли на його думку, наявні достатні докази для складання обвинувального акту або клопотання про застосування примусових заходів. Водночас ч. 4 ст. 110 КПК закріплює, що обвинувальний акт є процесуальним рішенням, яким прокурор висуває обвинувачення у вчиненні кримінального правопорушення і яким завершується досудове розслідування.

За такої правової регламентації можна зробити висновок, що досудове розслідування, яке має наслідком закриття або звернення до суду з клопотанням про звільнення від кримінальної відповідальності, має два визначальні моменти – початок (який визначається внесенням відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР) і закінчення (винесення постанови про закриття кримінального провадження або звернення до суду з клопотанням про звільнення особи від кримінальної відповідальності).

Досудове розслідування, яке має наслідком звернення до суду з обвинувальним актом або з клопотанням про застосування примусових заходів, має три ключові віхи: початок – визначається внесенням відомостей до ЄРДР, завершення – пов'язується з фактом складання обвинувального акту, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, закінчення – фіксується направленням до суду обвинувального акту, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру.

Якщо природа періоду з початку до завершення є логічною і зрозумілою, то процесуальні можливості учасників кримінального провадження в період від завершення до закінчення досудового розслідування потребують конкретизації та більш чіткої нормативної регламентації. Враховуючи що кінцевим моментом строку досудового розслідування є його закінчення, а ст. 219 КПК встановлює загальні правила їх обчислення. Можливість продовження строку також пов'язана із закінченням досудового розслідування. Нормативна прогалина в цьому питанні зумовлює низку теоретичних і практичних проблем.

Системний аналіз норм КПК дає можливість визначити наслідки закінчення досудового розслідування – унеможливується

подальше проведення слідчих (розшукових) дій, збирання доказів, припиняються повноваження щодо постановлення процесуальних рішень і вчинення процесуальних дій суб'єктами досудового розслідування, закінчується функція судового контролю за дотриманням прав та інтересів осіб під час досудового розслідування.

Разом із тим, закон містить також поняття «завершення» – як проміжний етап досудового розслідування, однак не розкриває його сутність і процесуальні наслідки у зв'язку з цим на практиці виникають проблемні питання в реалізації учасниками кримінального провадження їхніх процесуальних прав після завершення, але до закінчення досудового розслідування.

Наразі законодавцем у ч. 6 ст. 199 КПК врегульовано одне із найпроблемніших питань, яке стосувалось продовження строку запобіжного заходу до проведення підготовчого судового засідання, що як правило відбувається на етапі завершення розслідування в ході ознайомлення із матеріалами провадження і до направлення обвинувального акту до суду.

Логічним видається позиція Г. І. Глобенка, який зазначає, що закінчення досудового слідства – це не лише рішення, але й об'ємний за змістом етап роботи, що передує його прийняттю, який складається з відповідної послідовності аналізу і оцінки зібраних доказів, систематизації та належного оформлення матеріалів справи, прийняття рішення про форму закінчення провадження у справі, повідомлення учасникам процесу про закінчення провадження у справі та пред'явлення її матеріалів для ознайомлення, складання підсумкового процесуального документа, реалізація всіх процесуальних рішень, пов'язаних з формою закінчення розслідування [2].

Виконавши усі необхідні дії, передбачені ст. 290 КПК, слідчий може приступити до складання підсумкового процесуального документа у кримінальному провадженні, в якому повинні зазначатися обставини правопорушення. Таким документом є обвинувальний акт. Рішення про закінчення досудового розслідування приймається тоді, коли буде встановлено, що воно було проведено повно, об'єктивно та всебічно.

Слід звернути увагу на формулювання ст. 291 КПК. Так, частина перша даної ст. зазначає, які дії повинен вчинити прокурор, коли він отримає від слідчого обвинувальний акт. Частини 2, 3 та 4 ст. 291 КПК регулюють саму форму процесуального документа та додатки, які направляються разом з обвинувальним актом до суду.

Так прокурор перевіряє відповідність складеного слідчим кінцевого процесуального документа відповідним положенням КПК, а вже потім приймає рішення про подальшу процесуальну долю обвинувального акту.

Важливою ознакою обвинувального акту є його обґрунтованість. Ця ознака означає обумовленість висновків слідчого достатніми та достовірними доказами.

Як констатує К. В. Легких, обвинувальний акт має містити деталізований опис фактичних обставин кримінального правопорушення та відповідати вимогам КПК, що дозволить суду прийняти рішення про подальший судовий розгляд за даним обвинувальним актом [3].

Вивчивши думки різних вчених щодо складових частин обвинувального акта, можна дійти висновку, що чинний КПК передбачає три складові частини обвинувального акту: вступну, описову та додатки. При цьому вступна частина повинна включати в себе відомості, які зазначені у п. 1–3 ч. 2 ст. 291 КПК.

Слід звернути увагу і на термінологічну неузгодженість норм КПК, навіть у рамках однієї статті Так, відповідно до п. 2 ч. 2 ст. 291 КПК України, обвинувальний акт повинен містити анкетні відомості кожного обвинуваченого, а вже у п. 2 ч. 4 ст. 291 КПК визначено, що до обвинувального акту додається розписка підозрюваного. Отже, складається ситуація, коли в обвинувальному акті підозрюваний автоматично перетворюється на обвинуваченого, проте при отриманні копії обвинувального акту ця особа знову стає підозрюваним. Це суперечить положенням ч. 2 ст. 42 КПК, де передбачено, обвинуваченим є особа, обвинувальний акт щодо якої переданий до суду. Тобто виходить, що п. 2 ч. 2 ст. 291 КПК України суперечить ч. 2 ст. 42 та п. 2 ч. 4 ст. 291 КПК. Тому погоджуємося з авторами, які вказують на неприпустимість такої «безпідставної зміни процесуального статусу особи» та очевидну потребу внесення змін до зазначених положень КПК задля їх узгодження [4].

У зв'язку з цим пропонуємо пункт 2 частини 2 ст. 291 КПК викласти в такій редакції: «2) анкетні відомості кожного підозрюваного (прізвище, ім'я, по батькові, дата та місце народження, громадянство, місце прописки та/або місце проживання)».

Описова частина обвинувального акту складає центральну, найбільш об'ємну частину цього документа у якій найголовнішим є викладення фактичних обставин кримінального правопорушення, про що йдеться у п. 5

ч. 2 ст. 291 КПК, бо правильне їх викладення має значення не тільки для аргументації висновків слідчого, але й для дослідження обставин вчиненого діяння в суді, а також для реалізації права на захист.

Чинний КПК не вимагає наводити перелік та правову оцінку доказів, які вказують на винність особи, щодо якої велося досудове розслідування. Таке законодавче закріплення спрямоване на підвищення неупередженості та об'єктивності суду під час судового розгляду, оскільки обвинувальний акт – це лише позиція по справі сторони обвинувачення» [5].

Існує позиція щодо того що після ознайомлення з обвинувальним актом прокурор має більше можливостей, ніж зазначено у ч. 1 ст. 291 КПК. Тобто, крім направлення обвинувального акту до суду та складання нового, він ще може повернути обвинувальний акт і матеріали провадження слідчому з вказівками провести ті чи інші слідчі дії чи закрити кримінальне провадження за наявності підстав, які передбачені ст. 284 КПК.

З такою позицією ми погоджуємось лише частково, адже вона виглядає вкрай нелогічною та суперечливою з огляду на те що у відповідності до ст. 290 КПК, рішення про відкриття матеріалів кримінального провадження приймає саме прокурор, або слідчий за його дорученням, а не слідчий самостійно. Тобто, на момент прийняття рішення про відкриття матеріалів та надання їх для ознайомлення прокурор вже має ґрунтовно вивчити всі матеріали провадження, в разі неповноти розслідування надати вказівки для усунення недоліків, здобуття додаткових чи перевірки наявних доказів, дослідження тих недосліджених обставин на які звертає увагу сторона захисту, а лише після цього приймати таке рішення.

Слід відзначити про відсутність зазначення в КПК на термін, протягом якого прокурор має прийняти рішення з приводу отриманого обвинувального акту. Відповідно, строк, за який прокурор повинен перевірити обвинувальний акт, включається до загального строку досудового розслідування. У той самий час щодо розслідування кримінальних проступків КПК чітко визначає термін, за який прокурор має прийняти процесуальне рішення, а у випадку розслідування злочинів такий строк КПК не встановлює що є істотною прогалиною.

Затверджуючи обвинувальний акт, прокурор висловлює свою згоду з висновками слідчого, які він зробив в обвинувальному акті, що само по собі може розглядатися як про-

цесуальне рішення прокурора. Воно оформлюється шляхом накладання резолюції про затвердження обвинувального акту.

Крім того ст. 291 КПК дозволяє прокурору скласти новий обвинувальний акт та направити його до суду. Прокурор користується правом скласти новий обвинувальний акт у тому випадку, коли він не погоджується з формулюванням висновків слідчого чи з викладенням відомостей у даному процесуальному документі. Прокурор може скласти новий обвинувальний акт і у тому випадку, коли він просто хоче змінити стиль викладення відомостей, який буде краще відповідати його манері та стратегії підтримання обвинувачення.

Якщо прокурор, ознайомившись з матеріалами досудового розслідування та обвинувальним актом, дійде висновку, що наявних доказів недостатньо для доведення винуватості особи в суді, він у виключних випадках все ж може повернути всі матеріали слідчому для проведення додаткових процесуальних дій. Таке рішення буде виглядати вкрай нелогічно враховуючи вищевикладене, зокрема рішення прокурора про завершення досудового розслідування, яке передуює складанню акту. Однак, такі рішення трапляються на практиці і пов'язані вони, як правило, зі зміною старшого групи прокурорів на етапі завершення досудового розслідування, або отримання на етапі складання обвинувального акту інформації про наявність важливих недосліджених доказів, зокрема від сторони захисту.

У такому випадку разом з обвинувальним актом прокурор надсилає чіткі письмові вказівки, які містять інформацію про те, що саме має зробити слідчий. Однак тут виникають певні суперечності, адже за таких обставин прокурор має додатково ще й прийняти рішення про відновлення досудового слідства, а відповідно винести про це обґрунтовану постанову. Цілком очевидно, що ці дії повинні бути вчинені у межах строку досудового розслідування, а за необхідності – цей строк має бути продовжений. Після проведення всіх необхідних дій слідчий повторно відкриває матеріали досудового розслідування зацікавленим особам у порядку, передбаченому ст. 290 КПК, додавши до них ті відомості, які були отримані внаслідок визначених слідчих дій та складає новий обвинувальний акт який знову направляє прокурору.

Такий правовий механізм застосовується лише у тих кримінальних провадженнях, де дійсно виникла необхідність в проведенні додаткових слідчих дій, яка може виникнути на цій стадії в результаті отримання (відкриття) інформації, наприклад яка міститься

у документах сторони захисту які вони надають прокурору. Однак, оцінка яку дають даній правовій позиції суди досить неоднозначна та іноді такі дії прокурора можуть призвести до пропуску строку досудового розслідування.

Є декілька проблемних питань неврегульованих чинним КПК у визначеному аспекті.

По-перше чинний КПК прямо не передбачає можливість прийняття такого рішення прокурором, як відновлення досудового слідства на стадії складання та погодження обвинувального акту, що викликає у широкого кола правників обґрунтовані сумніви у законності такого рішення. Повноваження прокурора на цій стадії чітко визначені і знаходяться в межах затвердження вже складеного акту чи складання нового.

По-друге, як відомо строк ознайомлення із матеріалами провадження стороною захисту не включається до загальних строків досудового розслідування, а у такому випадку сторона обвинувачення може зловживати цим на свою користь неодноразово повідомляючи про завершення досудового розслідування, відкриття матеріалів, ознайомлення із ними і подальше відновлення слідства із причин незатвердження обвинувального акту прокурором. З огляду на це вважаємо що повноваження прокурора на цій стадії завершення досудового розслідування підлягають деталізації у КПК.

Окремо слід звернути увагу на те, що в положеннях ст. 291 КПК, якими регулюється порядок складання і затвердження обвинувального акту, нічого не сказано про порядок направлення такого акту до суду. У будь-якому випадку, як зазначає О. О. Торбас, процес зміни статусу з підозрюваного на обвинуваченого (підсудного) пов'язується саме з моментом передачі усієї документації разом з обвинувальним актом до суду. Тому виникає питання: коли обвинувальний акт вважається переданим до суду? Це може бути або момент передачі акту, або момент отримання цього акту судом, або момент реєстрації документа в канцелярії тощо. Чіткої відповіді на це питання закон не дає, оскільки КПК не врегулював момент закінчення досудового розслідування [6].

Так само у чинному законодавстві залишається неврегульованим питання обчислення строків досудового розслідування в разі повернення судом обвинувального акту зі стадії підготовчого судового розгляду.

У цьому випадку правникам доводиться послугоуватись рішеннями ВС. Так, згідно із позицією ВС, викладеною у постанові від 07.12.2022 у справі № 681/1033/20 та

від 08.02.2023 у справі № 135/1003/19, у разі якщо сторона обвинувачення направила обвинувальний акт до суду в межах строку досудового розслідування, однак його було повернуто судом, то період між поверненням обвинувального акта і направленням до суду нового обвинувального акта не входить до строку досудового розслідування, адже його закінчено зверненням до суду з таким актом вперше і не може йтися про будь-яке досудове розслідування, а також проведення додаткових або нових слідчих дій чи збирання доказів у цей період доопрацювання змісту обвинувального акта за рішенням суду [7; 8].

Аналогічні висновки зроблено у постанові ОП ККС ВС від 15.04.2024 у справі № 753/25892/21 про те, що повернення обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру прокурору у зв'язку з тим, що вони не відповідають вимогам КПК України (п. 3 ч. 3 ст. 314 КПК України), не відновлює досудове розслідування [9].

Якщо сторона обвинувачення після повернення обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру проводила слідчі (розшукові) дії, негласні слідчі (розшукові) дії та/або приймала процесуальні рішення, які не є необхідними для приведення цього акту чи клопотання у відповідність до вимог КПК України та забезпечення виконання ухвали суду, то отримані у кримінальному провадженні за результатами здійснення таких дій докази повинні визнаватися недопустимими як такі, що отримані після закінчення досудового розслідування.

Прокурор може повторно звернутися до суду з обвинувальним актом чи клопотанням у межах розумного строку, без невинуваних затримок у часі, після закінчення виконання процесуальних дій, які були необхідними на виконання ухвали суду для приведення цього акту чи клопотання у відповідність до вимог КПК України і подальшого звернення з ними до суду.

Як зазначено у постанові ККС ВС від 25.01.2024 у справі № 450/3797/21, при поверненні судом обвинувального акта, який не відповідає вимогам КПК, повноваження прокурора обмежені лише усуненням його недоліків, і строк їх усунення не може бути включений у строк досудового розслідування в розумінні положень ст. 219 КПК [10].

Важливим видається і висновок зроблений у постанові ККС ВС від 16.01.2023 у справі № 635/7519/2 про те, що передача обвинувального акта прокурором посадовій особі

органу прокуратури (працівниці канцелярії), яка уповноважена прийняти та відправити цей акт поштовим зв'язком до місцевого суду, в останній день строку досудового розслідування, а не посадовій особі того органу, до якого подається відповідний документ чи скарга (місцевого суду), вважається порушенням процесуальних строків (ст. 116 КПК) [11].

Необхідно звернути увагу і на рішення викладене у постанові Об'єднаної палати ККС ВС від лютого 2025 року у справі (№ 369/16172/20) [12].

Як зазначено судом кінцевим моментом строку досудового розслідування є його закінчення, яке, як етап кримінального провадження, відповідно до п. 3 ч. 2 ст. 283 КПК законодавець пов'язує в часі зі зверненням з обвинувальним актом до суду.

Об'єднана палата вказала, що в рамках строку досудового розслідування обвинувальний акт має бути не лише складено, затверджено та вручено, а й надіслано на адресу суду, що полягає у скеруванні акту до суду засобами поштового зв'язку або переданні його відповідальній особі канцелярії суду.

Іншою складовою проблематики етапу закінчення досудового розслідування, яка, на жаль, поки що не отримала належного вирішення, є те, що в КПК відсутні чіткі нормативно закріплені обов'язки підозрюваного, так само, як і його захисника, щодо отримання ними копії обвинувального акту, цивільного позову і реєстру матеріалів досудового розслідування. При цьому відсутній як процесуальний порядок фіксації відмови підозрюваного отримати зазначені документи або відмови написати розписку про їх отримання, так і регламентація зобов'язання сторони захисту отримати такі документи [13].

У зв'язку з цим, пропонуємо статтю 293 КПК доповнити новою частиною 2, яку викласти в такій редакції: «2. У разі відмови особі, визначеній у частині першій цієї ст., отримати копію обвинувального акту, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру та копію реєстру матеріалів досудового розслідування прокурор або слідчий за його дорученням здійснює фіксацію такої відмови в протоколі проведення процесуальної дії або іншим способом, що підтверджує факт відмови, а у випадку неможливості такої фіксації – у спосіб, передбачений цим Кодексом для вручення повідомлень».

Крім того, слід підтримати пропозиції М. А. Макарова, О. О. Торбаса та інших науковців, що вважають за доцільне розширити перелік осіб, передбачених ч. 10 ст. 290 КПК,

які за рішенням слідчого судді можуть бути обмежені у часі при ознайомленні з матеріалами досудового розслідування. Зокрема, до цього переліку варто додати цивільного позивача, його представника чи законного представника, цивільного відповідача та його представника, представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, які можуть навмисно затягувати час у процесі ознайомлення із матеріалами кримінального провадження [14].

У зв'язку із викладеним, пропонуємо ст. 291 КПК доповнити новою частиною 5 такого змісту: «5. Обвинувальний акт, що надійшов до суду, негайно реєструється в автоматизованій системі документообігу суду і з цього моменту вважається переданим до суду. Відмова у прийнятті чи реєстрації обвинувального акту не допускається. Про передання обвинувального акту до суду повідомляється обвинувачений, його захисник, законний представник».

Крім того, деякі вчені зазначають, що до переліку документів, які направляються до суду разом з обвинувальним актом, слід включити довідку про список осіб, які підлягають виклику в судові засідання [15].

На практиці, після стадії судового розгляду на якій судом з огляду на позицію сторін визначається порядок дослідження доказів прокурор за власною ініціативою, або за ініціативою суду складає клопотання про виклик свідків у судові засідання, яке за своїм змістом ідентичне до вищеприписаної довідки, яку деякими науковцями пропонується долучати до обвинувального акту.

Однак і тут виникає дискусійне питання, щодо переліку осіб, які можуть бути викликані для допиту в суді, адже як відомо суд досліджує покази свідків безпосередньо сприймаючи їх в зал судового засідання, а протоколи допитів складені на досудовому розслідуванні взагалі суду не надаються, однак у випадку, якщо свідок не допитаний на досудовому розслідуванні і його покази не відкриті стороні захисту суд, як правило, відмовляє у виклику таких свідків в судові засідання аргументуючи це порушенням права на захист, або іншими підставами. На нашу думку така практика судів є хибною, адже з різних причин, зокрема і строків досудового розслідування, на стадії досудового розслідування не завжди вдається допитати всіх свідків, покази яких могли б вплинути на об'єктивність судового розгляду. Також в ході судового розгляду виникають нові, або додаткові не досліджені раніше обставини свідками яких могли бути не допитані особи.

Доречним є звернути увагу на про реєстр матеріалів досудового розслідування, який наповнюється інформацією відповідно до вимог ст. 109 КПК України. При цьому, форма реєстру досудового розслідування чинним КПК не визначена, як і не має чіткого визначення щодо змісту який має наповнювати позиції реєстру визначені КПК України. На початкових етапах після запровадження в дію чинного КПК була доволі розповсюджена практика, всупереч нормам передбаченим п. 3 ч. 3 ст. 314 КПК України, безпідставного повернення прокурору обвинувального акту із підготовчого засідання з причин невідповідності реєстру вимогам КПК України. На даний час вона майже викорінена судами і зустрічається вкрай рідко, однак єдиної форми та змісту реєстру досудового розслідування досі немає, а тому слідчі і прокурори вимушені орієнтуватись на вимоги конкретного суду на розгляд якого направляється акт та реєстр.

Отже, обвинувальний акт як процесуальний документ має достатньо серйозне значення для об'єктивного вирішення справи по суті, що проявляється відразу в декількох аспектах. Так він визначає межі судового розгляду, являється основою для захисту обвинуваченого в суді, гарантує розгляд усіх обставин злочинного діяння під час судового засідання.

Крім направлення обвинувального акту до суду однією із форм закінчення досудового розслідування є закриття кримінального провадження. Значущість цієї форми закінчення досудового розслідування підтверджується й кількістю прийнятих процесуальних рішень про закриття кримінального провадження, яка значно перевищує всі інші форми закінчення досудового слідства разом.

Як слушно зауважує Токаренко К. В., навіть у самому переліку форм, наданому в ст. 283 КПК України, закриття провадження знаходиться на першому місці, тим самим законодавець особливо підкреслює процесуальне значення цієї форми [16].

Певною мірою погоджуючись із таким твердженням, вважаємо, що належне забезпечення й дотримання прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження повинно здійснюватися незалежно від форми закінчення досудового розслідування.

Слушним є зауваженням С. А. Паршака, щодо того що рішення про закінчення досудового розслідування може мати законний характер не лише у випадку встановлення обставин, що підлягають доказуванню у кримінальному провадженні, але й щодо їх

всєбічного, повного та об'єктивного дослідження (ч. 2 ст. 9, ч. 1 ст. 94 КПК України), а також ужиття заходів до забезпечення відшкодування матеріальної та моральної шкоди, завданої внаслідок вчинення кримінального правопорушення, тощо. Тому розслідування не може вважатися закінченим до тих пір, поки завдання кримінального провадження не вирішені [17].

Відтак постановою про закриття кримінального провадження – це одне із важливих процесуальних рішень, прийнятих компетентною уповноваженою особою, за допомогою якого забезпечується виконання завдань кримінального провадження, передбачених у ст. 2 КПК України.

Подібне визначення сформулював і С. М. Благодир, розуміючи під закриттям кримінальної справи на досудовому слідстві заключний етап розслідування, під час якого слідчий, прокурор у межах своїх повноважень аналізує та оцінює зібрані докази і на їх основі констатує закінчення провадження у кримінальній справі по суті у зв'язку з наявністю передбачених законом підстав [18].

Ми не можемо повною мірою погодитися з таким тлумаченням закриття кримінального провадження, оскільки за наявності відповідних підстав для звільнення особи від кримінальної відповідальності прокурор складає про це клопотання і направляє його до суду. І вже суд у підготовчому провадженні, дослідивши надіслані матеріали кримінального провадження, переконавшись у дійсній наявності підстав для звільнення особи від кримінальної відповідальності, приймає про це рішення і закриває провадження.

На думку Т. О. Біліченка, закриття кримінального провадження являє собою юридичний акт яким припиняється здійснення провадження через наявність певних обставин, встановлених законом [19].

Здійснивши аналіз наукових точок зору з приводу тлумачення поняття «закриття кримінального провадження», К. В. Токаренко виділила найголовніші ознаки, які вказують, що воно є кримінальним процесуальним рішенням. Ураховуючи це, учена пропонує закриття кримінального провадження розуміти як підсумкове рішення, що виконує завдання кримінального провадження та досягає його мети. Це рішення є кінцевим для багатьох стадій кримінального провадження. Але в науці виникають дискусії щодо того, чи вирішується остаточно цим рішенням саме кримінальне провадження [20].

З приводу досліджуваного питання підтримаємо бачення Г. І. Глобенка, який ціл-

ком слушно зауважив, що вихідним для усіх визначень є розуміння закриття кримінальної справи (кримінального провадження) як правового інституту. Тож, загострюючи увагу на якомусь одному аспекті закриття кримінального провадження, важко відобразити цілісну сутність цього інституту [21].

Сьогодні, науковцями пропонується різне групування підстав для закриття кримінального провадження, що здійснюється залежно від відповідних ознак. На нашу думку, важливе практичне значення має поділ підстав для закриття кримінального провадження залежно від юридичних наслідків, які настають для підозрюваного. За цим критерієм підстави для закриття кримінального провадження поділяються на реабілітуючі та нереабілітуючі. Проте деякі автори, беручи за основу даний поділ, виокремлюють й інші групи підстав.

Наприклад, С. М. Благодир виділяє реабілітуючі, нереабілітуючі та підстави, що констатують неможливість провадження [22].

Л. М. Лобойко поділяє підстави для закриття кримінального провадження на такі, що реабілітують, такі, що не реабілітують, «нейтральні» (формальні) [23].

В.М. Тертишник виділяє реабілітуючі, постреабілітуючі, нереабілітуючі та формально-процесуальні підстави [24].

Стосовно поділу підстав на реабілітуючі та нереабілітуючі погоджуємося зі слушним зауваженням Г. В. Рось, що практичне значення цієї класифікації полягає у визначенні, коли саме виникає право особи на реабілітацію. Однак за розширеної класифікації таке визначення буде неможливим [25].

Чимало запитань, у тому числі в практичній діяльності, викликає підстава для закриття кримінального провадження, передбачена п. 5 ч. 1 ст. 284 КПК України (померлий підозрюваний, обвинувачений, крім випадків, якщо провадження є необхідним для реабілітації померлого). Ця підстава є наслідком дії норми ст. 61 Конституції України, відповідно до якої юридична відповідальність особи має індивідуальний характер. Відтак смерть підозрюваного, обвинуваченого позбавляє сенсу подальше провадження щодо вчиненого ним кримінального правопорушення. Єдиним винятком із такої ситуації є випадок, коли близькі родичі померлого підозрюваного (обвинуваченого) переконані, що останній не вчиняв інкримінованого діяння, або діяння не має всіх ознак складу кримінального правопорушення, і, відповідно, проведення повного й неупередженого розслідування забезпечить реабілітацію померлого, зокрема шляхом

закриття провадження на стадії досудового розслідування за однією з реабілітуючих підстав або ухвалення виправдувального вироку за результатом судового розгляду.

Однак складність цього питання проявляється у тому, що КПК не передбачає процедури, за якою родичі померлого підозрюваного, обвинуваченого можуть реалізувати своє право заперечувати проти закриття кримінального провадження. Тому погоджуємося з тим, що до винесення прокурором постанови про закриття кримінального провадження щодо померлого слідчий або прокурор мають встановити коло близьких родичів померлого підозрюваного, роз'яснити їм право вимагати продовження розслідування, зафіксувати факт такого роз'яснення у відповідному протоколі та отримати від них письмове підтвердження реалізації даного права: клопотання з вимогою не закривати провадження або розписку про відсутність заперечень проти закриття провадження [26].

Описаний порядок має бути передбачено в КПК України, при цьому, на наш погляд, вимога особи не закривати провадження або відсутність заперечень проти закриття провадження не потребують окремого письмового підтвердження, крім фіксації в самому протоколі.

З урахуванням викладеного пропонуємо частину 4 ст. 284 КПК України доповнити абзацом четвертим такого змісту: «4. До прийняття постанови про закриття кримінального провадження з підстави, передбаченої п. 5 ч. 1 цієї ст., слідчий або прокурор встановлює коло близьких родичів померлого, роз'яснює їм право вимагати продовження досудового розслідування з метою реабілітації померлого, про що складає протокол».

В аспекті аналізованої підстави є також інші проблемні питання, які потребують відповідного вирішення. Зокрема, КПК України не визначає, що слід робити слідчому, прокурору, і що буде підставою для закриття кримінального провадження у випадку смерті особи до моменту набуття нею статусу підозрюваного. Зумовлено це тим, що у п. 5 ч. 1 ст. 284 КПК України прямо визначено статус особи, у зв'язку зі смертю якої провадження підлягає закриттю, – підозрюваний чи обвинувачений. Відтак у практичній площині застосування п. 5 ч. 1 ст. 284 КПК України, як підстави для закриття кримінального провадження у разі смерті особи до набуття нею статусу підозрюваного, є неможливим. Як свідчить вивчення матеріалів кримінальних проваджень із цього питання, в такому випадку слідчі закривають провадження на підставі п. 2 ч. 1 ст. 284 КПК

України що не відповідає сутності та призначенню підстави, передбаченої п. 2 ч. 1 ст. 284 КПК України.

Потрібно також приділити увагу і інституту угод в корупційних правопорушеннях, як одній із форм закінчення досудового розслідування, який останнім часом набув значних змін.

Так, донедавна положення ст. 75 КК України передбачали, що суд може прийняти рішення про звільнення від відбування покарання з випробуванням, якщо дійде висновку про можливість виправлення засудженого без відбування покарання крім випадків засудження за корупційне кримінальне правопорушення, кримінальне правопорушення, пов'язане з корупцією.

Аналогічні положення містила і ст. 69 КК України у якій існувала пряма заборона на призначення основного покарання, нижче від найнижчої межі, встановленої в санкції статті (частині статті) у випадках призначення покарання за корупційні кримінальні правопорушення і пов'язані з корупцією.

Таким чином, особа, яка вчинила корупційне кримінальне правопорушення була позбавлена можливості бути звільненою від відбування покарання з випробуванням або на призначення більш м'якого покарання ніж визначено законом, навіть при укладенні угоди про визнання винуватості.

Натомість судова практика тривалий час рухалась шляхом затвердження угод про визнання винуватості в кримінальних провадженнях щодо корупційних кримінальних правопорушень зі звільненням засудженого від відбування покарання з випробуванням чи призначенням більш м'якого покарання, ніж передбачено законом. Причому ця практика існувала всупереч прямій законодавчо встановленій забороні ухвалювати такого роду рішення визначеній у ст. 69 та ст. 75 КК України. Хедлайнерами таких суперечливих, з точки зору донедавна діючого законодавства рішень, безумовно являлися судді ВАКС.

Однак, 29.10.2024 Верховна Рада України ухвалила Закон України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України та КПК України щодо вдосконалення регулювання угод про визнання винуватості у кримінальних провадженнях щодо корупційних кримінальних правопорушень та кримінальних правопорушень, пов'язаних з корупцією», реєстр. № 12039 [27].

Прийнятим Законом введено низку змін, якими передбачається запровадження більш м'якого покарання щодо корупціонерів, які визнали свою вину та надали викривальні покази на інших.

Законом передбачено що угода про визнання винуватості між прокурором і підозрюваним чи обвинуваченим може бути укладена у провадженні щодо корупційних кримінальних правопорушень і кримінальних правопорушень, пов'язаних із корупцією, за умови викриття підозрюваним чи обвинуваченим іншої особи у вчиненні будь-якого корупційного кримінального правопорушення чи кримінального правопорушення, пов'язаного з корупцією (п. 2 ч. 4 ст. 469 КПК України). Окрім цього, угода про визнання винуватості може укладатися у провадженнях щодо корупційних кримінальних проступків, нетяжких або тяжких корупційних злочинів, а також кримінальних правопорушень, пов'язаних з корупцією (п. 2–1 ч. 4 ст. 469 КПК України). При цьому додатковими умовами укладання угоди про визнання винуватості є відсутність ознак вчинення корупційних кримінальних правопорушень у співучасті, укладається з підозрюваним, обвинуваченим, який надав викривальні покази та підтвердив їх іншими доказами, відшкодовано завданий збиток або заподіяну шкоду. Важливо зауважити, що особи, яких було викрито іншим співучасником корупційної схеми, не зможуть скористатися інструментом угоди про визнання винуватості й отримають покарання за вчинене діяння на загальних підставах.

Водночас введена заборона на укладення угоди з організатором злочину, окрім випадку, коли така особа погоджується викрити іншого організатора. Це правило закріплено у ч. 4 ст. 469 КПК України, яку доповнили нормою такого змісту: «Угода про визнання винуватості між прокурором та підозрюваним чи обвинуваченим, який є організатором злочину, не може бути укладена у кримінальних провадженнях щодо корупційних кримінальних правопорушень та кримінальних правопорушень, пов'язаних з корупцією, за винятком випадку укладання угоди на підставі п. 2 цієї частини та за умови викриття ним іншого організатора корупційного кримінального правопорушення або кримінального правопорушення, пов'язаного з корупцією».

Аналіз запроваджених змін дозволяє стверджувати, що угоду з організатором корупційного кримінального правопорушення можна укладати за наявності умов викриття іншого організатора корупційного кримінального правопорушення або кримінального правопорушення, пов'язаного з корупцією, якщо інформація щодо вчинення такого кримінального правопорушення буде підтверджена доказами, за умови повного або часткового відшкодування підозрюваним чи обвинува-

ченим завданого збитку або заподіяної шкоди (якщо такі збитки чи шкода були завдані).

Запроваджені зміни до кримінального законодавства передбачають можливість призначення узгодженого сторонами додаткового покарання у вигляді значно збільшеного штрафу навіть у випадках, коли санкція відповідної статті Особливої частини КК України не містить такого виду покарання. Відповідне положення закріплено у ч. 3 ст. 53 КК України. Законодавець пов'язує можливість застосування такого механізму із ситуаціями, коли підозрюваний або обвинувачений не має достатніх грошових коштів для відшкодування шкоди за угодою, однак володіє майном, за рахунок якого може бути забезпечене виконання узгоджених зобов'язань.

Водночас законодавчі зміни суттєво розширили межі судового розсуду при визначенні розміру такого додаткового штрафу. Зокрема, за вчинення нетяжкого злочину суд може призначити штраф у межах від 20 000 до 120 000 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян; у разі вчинення тяжкого злочину – від 120 000 до 6 млн неоподатковуваних мінімумів доходів громадян; за вчинення особливо тяжкого злочину – від 270 000 до 12 млн неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (ч. 3 ст. 53 КК України).

На нашу думку, встановлення настільки широких меж для визначення розміру штрафу створює ризики неоднакового застосування кримінального закону та потенційного зловживання дискреційними повноваженнями. Значна різниця між мінімальним і максимальним розміром штрафу може призвести до формування неоднорідної судової практики, що, у свою чергу, негативно впливатиме на реалізацію принципів правової визначеності, справедливості та рівності осіб перед законом і судом. Крім того, відсутність чітких критеріїв визначення конкретного розміру такого штрафу може зумовити виникнення корупційних ризиків та поставити під сумнів дотримання засад індивідуалізації покарання. Окрім цього, у кримінальних провадженнях щодо корупційних кримінальних правопорушень або кримінальних правопорушень, пов'язаних із корупцією, сторонами угоди про визнання винуватості може бути узгоджено та призначено судом основне покарання нижче від найнижчої межі, встановленої в санкції статті, але не нижче від найнижчої межі, встановленої КК України. У разі призначення такого покарання особа не може бути звільнена від відбування покарання з випробуванням (ст. 69-2 КК України).

До нововведень у процедурі укладання угоди можна віднести підвищення гарантій законності укладання угоди, адже передбачено, що угоду в корупційних кримінальних правопорушеннях мають погоджувати прокурори вищого рівня.

Зокрема, у пунктах 3, 6 ч. 2 ст. 470 КПК України визначено, що у кримінальному провадженні щодо особливо тяжкого злочину – за погодженням з Генеральним прокурором (особою, яка виконує його обов'язки) або його першим заступником чи заступником, а у кримінальному провадженні щодо особливо тяжкого злочину, досудове розслідування якого здійснюється детективами НАБУ або яке було направлено до суду прокурором Спеціалізованої антикорупційної прокуратури, угода про визнання винуватості має бути погоджена із заступником Генерального прокурора – керівником Спеціалізованої антикорупційної прокуратури (особою, яка виконує його обов'язки).

Окрім цього, надана можливість внесення змін до укладеної угоди до моменту видалення суду до нарадчої кімнати. Передбачається, що до моменту видалення суду до нарадчої кімнати сторони угоди мають право ініціювати зміни до укладеної угоди та у разі досягнення згоди укласти нову угоду. Це надає змогу захисту своєчасно запропонувати нові умови за результатами розгляду справи в суді, коли є ймовірність, що суддя відмовиться затвердити угоду.

Наведені вище нові правила укладання угоди у провадженні щодо корупційних кримінальних правопорушень є позитивним кроком на шляху в боротьбі з корупцією. Ці нововведення знайшли підтримку і в антикорупційних органах. Зокрема, НАБУ та САП зазначають, що вказаними нововведеннями вдосконалюється інститут угод про визнання винуватості в корупційних справах, що підвищить ефективність розслідувань і прискорить судовий розгляд корупційних топ справ.

Проте прийнятий Закон містить низку недоліків. Адже швидке досягнення угоди та відсутність реального покарання щодо особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, з одного боку, призводить до збільшення кількості вироків на підставі затверджених угод, але з іншого – породжує безліч негативних наслідків для правової системи України. Зокрема, укладання угоди про визнання винуватості в провадженнях щодо корупційних кримінальних правопорушень може призвести до істотного погіршення якості досудового розслідування і зниження стандартів доказування. Захоплення угодами призводить

до послаблення уваги до аналізу та перевірки зібраних доказів, подекуди – до неприкритого ігнорування закону, приховування важливих доказів, фактів, обставин, які мають значення для кримінального провадження і вказують на невинуватість особи.

Окрім цього, негативним наслідком є ймовірна можливість спонукати підозрюваного/обвинуваченого до визнання своєї вини всупереч реальним фактам (там, де він не є винуватим), просто внаслідок загрози відбуття покарання. Загроза отримати реальний строк покарання та одночасна альтернатива відкупитися від покарання завдяки укладенню угоди з прокурором може підштовхнути невинуватих осіб через страх програшу в суді обмовляти себе й інших осіб, визнаючи провину за те, чого вони не вчинили.

Також збільшується ризик того, що угоди можуть стати інструментом уникнення покарання за тяжкі та особливо тяжкі злочини. Підозрювані, обвинувачені, маючи фінансові та інші важелі впливу на ситуацію, можуть отримувати невинуватого м'яке покарання без належної перевірки їхньої ролі у вчиненні кримінальних правопорушень, що буде підірвати конституційні засади правосуддя.

Окрім цього, укладання угоди є правом прокурора, а не обов'язком. І це може стати проблемою. Так, призначення додаткового покарання у вигляді штрафу та його розмір (зміни до ст. 53 КК України), можливість призначення таким особам більш м'якого покарання (нова ст. 69–2 КК України), можливість звільнення від відбування покарання з випробуванням (навіть затяжкий корупційний злочин – зміни до ст. 75 КК України) залежать від добросовісності прокурора, що водночас дає можливість для зловживань вже з його боку, оскільки не обов'язковість, а можливість призначення таких додаткових покарань і навіть повністю звільнення від покарання покладені на розсуд прокурора. Це підтверджується й тим, що розмір штрафу, передбачений ст. 53 КК України, наразі буде залежати не тільки від тяжкості вчиненого злочину, але і призначатися з урахуванням майнового стану винуватого в скоєнні кримінального правопорушення, тобто у разі, якщо співробітники антикорупційних органів не зможуть (чи не захочуть) знайти власність (кошти, майно) корупціонера, що зазвичай оформлена на його близьких і не дуже родичів, довірених осіб, то і штраф буде неспіврозмірно малий порівняно з нанесеними державі збитками. Крім того, доповнивши ст. 75 КК України нормою, що передбачає звільнення від покарання у разі укладання угоди про визнання винуватості,

законодавець фактично прибрав усі обмеження щодо застосування звільнення від відбування покарання з випробуванням, що були до того щодо осіб, які вчинили корупційні кримінальні правопорушення та кримінальні правопорушення, пов'язані з корупцією.

Нерозв'язаними в новому Законі є і питання обов'язкового застосування спеціальної конфіскації при укладенні угод про визнання винуватості за корупційне кримінальне правопорушення за наявності підстав для цього. Суд не має повноважень витребувати матеріали досудового розслідування або ж зобов'язати прокурора направляти до суду такі матеріали разом з актом чи угодою.

Водночас, попри критичні моменти, новий Закон має принести позитивні результати при розслідуванні корупційних кримінальних правопорушень, як ми це можемо вбачати при практичному застосуванні аналогічних норм у правових системах США та Європи. Так, у зв'язку з ростом злочинності ще у 1920-х роках 88% справ у Нью-Йорку та 85% справ у Чикаго вирішувалося шляхом укладання угод, що привело до того, що у 1968-1970 роках Верховний суд США легалізував укладення угоди шляхом прийняття рішень у конкретних провадженнях, визнавши їхню конституційність. На сьогодні близько 95% кримінальних проваджень у США вирішується укладанням угоди з правосуддям.

Інститут укладання угод у кримінальному судочинстві України, беззаперечно, вдосконалюється і несе такі позитивні зміни в розслідуванні кримінальних правопорушень, як збереження ресурсів (часу, грошей) правоохоронних органів і судової системи, розгляд судових справ за скороченою процедурою, але й водночас має ризики: визнання вини невинуватою особою, зупинення повноцінного розслідування у разі визнання вини і суб'єктивність формулювання запропонованих умов угоди, пов'язаних зі звільненням від покарання, що негативно впливає на невідворотність покарання та соціальну справедливість.

Отже, у провадженнях щодо корупційних кримінальних правопорушень і кримінальних правопорушень, пов'язаних із корупцією, законодавець запровадив низку нововведень, що дадуть змогу розглянути альтернативні шляхи закінчення кримінального провадження з максимальною вигодою як для сторони обвинувачення так і захисту, одночасним викриттям більш гучних корупційних правопорушень і відшкодуванням нанесеної шкоди вже у більш привабливих для держави розмірах, ніж було до цього часу.

Вважаємо що дієвість таких змін та можливість їх подальшого удосконалення можна буде оцінити лише аналізуючи наслідки їх впровадження у середньостроковій перспективі.

Висновки. Підсумовуючи викладене, слід зазначити, що завершення досудового розслідування у кримінальних провадженнях щодо корупційних кримінальних правопорушень є одним із найбільш відповідальних та складних етапів кримінального процесу, від належної реалізації якого залежить забезпечення ефективності подальшого судового розгляду та дотримання прав усіх учасників кримінального провадження.

У ході дослідження встановлено, що чинне кримінальне процесуальне законодавство України містить низку проблемних аспектів, пов'язаних із процедурою відкриття матеріалів стороні захисту, дотриманням розумних строків, укладенням угод, а також визначенням меж процесуальної дискреції прокурора та суду під час завершення досудового розслідування у справах корупційної спрямованості. Окрему увагу привертають законодавчі новели щодо можливості застосування додаткових штрафів у межах угод, що, з одного боку, спрямовано на підвищення ефективності механізмів відшкодування шкоди, а з іншого – створює ризики неоднакового

правозастосування та потенційного зловживання дискреційними повноваженнями.

Доведено, що ефективність завершення досудового розслідування безпосередньо залежить від належного процесуального керівництва прокурора, своєчасного виконання сторонами процесуальних обов'язків, а також забезпечення балансу між публічними інтересами держави та гарантіями права на захист. Водночас відсутність чітких критеріїв реалізації окремих процесуальних механізмів у корупційних кримінальних провадженнях негативно впливає на формування єдиної судової практики та може призводити до порушення принципу правової визначеності.

У зв'язку з цим актуальним є подальше вдосконалення положень кримінального процесуального законодавства України в частині регламентації порядку завершення досудового розслідування, конкретизації меж процесуальної дискреції та запровадження додаткових процесуальних гарантій забезпечення прав учасників кримінального провадження. Реалізація зазначених напрямів сприятиме підвищенню ефективності протидії корупційним кримінальним правопорушенням, забезпеченню принципів справедливого судочинства та зміцненню довіри суспільства до системи кримінальної юстиції.

Література:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>
2. Глобенко Г. І. Закриття кримінальних справ з nereабілітуючих підстав : дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2007.
3. Легких К. В. Використання недоліків обвинувального акта стороною захисту. Обвинувальний акт як форма кримінального позову. URL: <http://bnc.in.ua/publikatsiji/inshi-publikatsiji/430-vikoristannya-nedoliki-obvinuvalnogo-akta-storonoyu-zakhistu-obvinuvalnij-akt-yak-forma-kriminalnogo-pozovu.html>
4. Моторигіна М. Г. Проблеми визначення моменту набуття підозрюваним статусу обвинуваченого. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. Серія «Право». 2015. Вип. 19. С. 209–213.
5. Пожар В. Г. Проблеми забезпечення прав деяких учасників кримінального провадження на етапі закінчення досудового розслідування. Шляхи удосконалення кримінального процесуального законодавства : матеріали регіонального круглого столу / за ред. Ю. П. Аленіна. Одеса : Юридична література, 2013. С. 87–91.
6. Торбас О. О. Момент закінчення досудового розслідування за КПК України 2012 р. Актуальні питання теорії та практики застосування сучасного вітчизняного та міжнародного права : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. Київ, 2013. С. 106–108.
7. Постанова Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду від 07.12.2022 у справі № 681/1033/20. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107834075>
8. Постанова Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду від 08.02.2023 у справі № 135/1003/19. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108930824>
9. Постанова Об'єднаної палати Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду від 15.04.2024 у справі № 753/25892/21. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/118520015>
10. Постанова Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду від 25.01.2024 у справі № 450/3797/21. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/116704996>

11. Постанова Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду від 16.01.2023 у справі № 635/7519/20. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108526621>
12. Постанова Об'єднаної палати Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду у справі № 369/16172/20. Верховний Суд. 2025.
13. Ковтун Я. О. Проблемні питання вручення обвинувального акта стороні захисту по закінченні досудового розслідування. Науковий вісник публічного та приватного права. 2016. № 6, ч. 2. С. 169–173.
14. Макаров М. А. Встановлення слідчим суддею строку на ознайомлення з матеріалами кримінального провадження. Адвокатура: минуле та сучасність : матеріали V міжнар. наук. конф. Одеса, 2015. С. 193.
15. Кримінальний процесуальний кодекс України : науково-практичний коментар / за ред. С. В. Ківалова, С. М. Міщенко, В. Ю. Захарченка. Одеса : Одіссея, 2013. 1104 с.
16. Токаренко К. В. Процесуальний порядок закриття кримінального провадження : дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2016.
17. Паршак С. А. Забезпечення прав учасників кримінального провадження під час закінчення досудового розслідування : дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2000.
18. Благодир С. М. Закриття кримінальної справи в досудовому слідстві. Тернопіль : Економічна думка, 2001. 184 с.
19. Біліченко Т. О. Підстави закриття кримінального провадження: поняття, сутність, види. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія «Юридичні науки». 2015. Вип. 2, ч. 3. С. 70–74.
20. Токаренко К. В. Процесуальний порядок закриття кримінального провадження : дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2016.
21. Глобенко Г. І. Закриття кримінальних справ з nereабілітуючих підстав : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2007.
22. Благодир С. М. Закриття кримінальної справи в досудовому слідстві. Тернопіль : Економічна думка, 2001. 184 с.
23. Лобойко Л. М. Кримінально-процесуальне право : курс лекцій. Київ : Істина, 2005. 456 с.
24. Тертишник В. М. Кримінальний процес України. Особлива частина. Київ : Алерта, 2014. 420 с.
25. Рось Г. В. Закриття кримінальної справи у кримінальному процесі України : дис. ... канд. юрид. наук. Луганськ, 2009.
26. Кримінальний процес : підручник / Ю. М. Грошевий, В. Я. Тацій, А. Р. Туманянц та ін. ; за ред. В. Я. Тація, Ю. М. Грошевого, О. В. Капліної, О. Г. Шило. Харків : Право, 2013. 824 с.
27. Про внесення змін до Кримінального кодексу України та Кримінального процесуального кодексу України щодо вдосконалення регулювання угод про визнання винуватості у кримінальних провадженнях щодо корупційних кримінальних правопорушень та кримінальних правопорушень, пов'язаних з корупцією : Закон України від 29.10.2024 № 4033-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4033-20#Text>

Дата першого надходження статті до видання: 27.02.2026

Дата надходження виправленої версії статті: 18.03.2026

Дата прийняття статті: 24.03.2026

Дата публікації статті: 12.06.2026